

Socialinis konfliktas Lietuvoje: ištakos ir apraiškos

Juozas Lakis

*Mykolo Romerio universitetas,
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius,
el. paðtas jlakis@ltu.lt*

Straipsnyje nagrinėjama socialinio permainø visuma Lietuvai pradėjus restruktūrizuoti ūkà ir integruojantis á Europos Sąjungà. Atsekamos socialinio konflikto ištakos ir pobūdis. Parama, kuri buvo gauta vykdam ekonomines, administracines ir kitas reformas, spartino pokyčius, taèiau ir didino socialines átampas bei konfliktus. Pradėjo rasti socialinis uþrabis, kuris ðiuolaikinèse visuomenèse laikomas sudėtingiausia ir skaudžiausia socialine problema, ryðkiausia konfliktuðkumo iðraiðka.

Socialinë politika buvo nukreipta á jau susidariusiø problemø sprendimà, taèiau buvo silpna prognostiniu, prevenciniu poþiūriu. Ypaè tai pasakytina apie aplinkybes, kuriomis formavosi vidurinė klasė. Su ðiuo procesu glaudþiai siejasi socialinės tvarkos, stabilumo bŭklė visuomenėje. Aptariamos kai kurios horizontaliosios nelygybės apraiðkos, pavyzdþiui, regioniniai skirtumai pagal ekonominio iðsivystymo, nedarbo, investicijø rodiklius. Pateikiamas bŭdingo tam laikotarpiui socialinio konflikto apraðymas, parodant jo tiesioginiø ir netiesioginiø dalyviø veiksmø ribotumà, menkà socialinio dialogo kultūrà.

Raktaþodþiai: socialiniai naujadarai, socialinės átampos, konfliktai, konflikto valdymas

1. ÁVADAS

Istoriðkai susiklosėusios aplinkybiø bei giluminio vidinio poreikio spaudþiama Lietuva pajudėjo radikaliø permainø link 1990-aisiais jos eiliniams pilieèiams ir netgi politiniams lyderiams nevisiðkai nutuokiant, kokio iðteklio ir sànaudø pareikalaus ðis procesas, kokios bus jo socialinės pasekmės. Tas judėjimas buvo ne maþiau spontaniðkas nei, tariant vieno garsaus Kinijos reformatoriaus þodþiais, juodos katės gaudymas tamsiame kambaryje. Prasidėjus transformacijai politinės jėgos (ir senos, ir naujos) veikė parengdamos tam tikrus strateginius orientyrus, bet ne strategijas. Buvo eita „ten“, bet ėjimo þingsnius diktavo su gilesne áþvalga ar be jos suvokiami kasdienybės (labai prieðtaringos) poreikiai. Giluminio socialinio permainø ir joms bŭdingo neapibrėþtumo, spontaniðkumo, prieþasėiø ir pasekmiø painiavos akivaizdoje þmogiðkosios áþvalgos yra skurdþiai vienareikðmės. Tai ėjimas menko matomumo lauke, jo neámanoma uþvilinti keturiasdeðimėiai metø, kaip padarė áþvalgusis Mozė. Nors, tiesà sakant, ir tas biblinis perėjimo metas buvo kupinas átampø, nepasitenkinimo, bruzdėjimø.

Socialinio konflikto problematika reikðminga ne vien kaip tam tikra visuomenės socialinės stratifikacijos projekcija. Konfliktas yra tam tikras visuomenės socialinės sveikatos, harmonijos indikatorius. Be to, kaip parodė R. Dahrendorf, jis suponuoja uþrabis klasės pavidalu pilietinės

visuomenės (pilietinio teisiø) diskursà: „tai ne aprūpinimo, bet teisiø suteikimo problema“ [4: 230].

Pastarojo meto Lietuvos sociologø ir ekonomistø darbuose nemaþai raðoma apie stratifikacijà, vidurinės klasės formavimosi problemas. Tàsdamis ðia temà manytume, jog tolimesnis socialinio konflikto kvalifikavimas suteikia daugiau erdvės ne tik sociologinei, bet ir vadybinei minėiai apie mobilumo, pilietuðkumo brendimà ir brandà.

2. SOCIALINIO KONFLIKTO IŠTAKOS

Buvusios socializmo sistemos rekonstrukcija nepasipymėjo istoriniu novatoriðkumu, jos eigoje nesusikūrė istoriðkai naujas visuomeninės santvarkos tipas. Transformacija tik atpalaidavo visuomenè nuo sustabarėjimo ir iðjudino laisvosios rinkos ir demokratijos mechanizmus, kurie vyrauja didelėje pasaulio dalyje ir pasiþymi atsinaujinanėiu potencialu. Tai þenkliai trumpino transformacijos laikà, spartino tempus, bet *nesumaþino permainø mastelio, kriziø ir átampø, o galbūt jas tik didino*. Reformø spartinimas, remiamas Europos Sąjungos, tarptautiniø fondø ir Pasaulio banko, buvo pasiektas kai kuriø profesiniø, amþiaus ir kitø grupiø bei maþumø socialinės padėties silpnėjimo sàskaita ir lydymas naujø socialinio takoskyrø.

Pradėjus irti sustabarėjusioms struktūroms vieðajame gyvenime ir socialiniuose santykiuose

atsirado sumaištis, neapibrėptumo, buvo prarandami nusistovėję socialinio teisingumo masteliai. Pirmajame transformacijos etape buvo gerokai pakrikęs racionalaus bendradarbiavimo principas įmonių ir grupių sąveikose. Daug klausimų, kas yra socialiai naudinga atskiroms visuomenės grupėms, visai tautai, valstybei, o kas ne, nebuvo aiškūs. Ar naudinga, kai privatizuojama įmonė tampa gausių smulkių bendrasavininkių nuosavybė? Skelbti bankrotą ar jo neskelbti įmonės, kuri neturi apyvartinio lėšų, yra išskolinusi, nemoka atlyginimų ir netgi negali atleisti dirbančiųjų? Ar naudinga išlaikyti darbe pensinio amžiaus žmones, kai minios jaunimo neranda darbo? Juolab neaiškūs buvo socialinių partnerių bendradarbiavimo, partnerystės principai. Socialiniuose santykiuose ėmė viršyti galia, prievarta, o ne teisingumas, kurį Brian Barry interpretavo kaip racionalų apdairumą, „kurio vadovaujamosi situacijose, kur kitų įmonių bendradarbiavimas (ar bent jau susilaikymas nuo kišimosi) yra sąlyga mūsų galimybių siekti savo tikslų“ [2: 22].

Politinio ir ekonominio permainingo metu vieniems pavyksta rasti didžiausias galimybes, kiti atsiduria užribyje. Neapibrėptumas kelia atampas, teisiną nihilizmą, priešiškoumą, nes tai yra metas, kai chaoso ir spontaniškumo aplinkybėmis galima pasiekti gerovę, visuomeninę padėtį, pripažinimą. Arba visai įmanoma netekti visų ar dalies turimų išteklių. „Civilizacinių krizių laikotarpiais, – rašė V. Kavolis, – kada anksčiau pripažinti problemos sprendimo būdai daugeliui nustoja būti atitinkami, sustiprėja prieštaravimai tarp visų ... priešingybių“ [6: 3]. Žiomis aplinkybėmis aktualėja klausimas apie gebėjimus tvarkytis su atampomis ir krizėmis, atsinaujinimo išdūkiams. Gebėjimų išverti, nepalūpti, neatsidurti užribyje problema iškilė kiekvienam socialinio gyvenimo subjektui – individui, grupei, mažumai. Tai buvo metas, kai *viešojo gyvenimo kultūroje pradėjo formuotis sandas sągūdių ir aprašų, kaip dorotis su krizėmis ir konfliktais*. Ją skatino ir inspiravo atsirandantys teisiniai, administraciniai svertai, ekonominio gyvenimo realijos.

Pokomunistiniam socialiniam virsmui taikytina E. Gellnerio nuoroda į socialinę entropiją visuomenės transformacijos laikotarpiu. „Agrarinė visuomenė, kuriai būdingi palyginus stabilios specializacijos, ilgai gyvuojančios regioninės, gimininės, profesinės ir luomų grupės, turi aiškiai išreikštą socialinę struktūrą. Jos elementai yra sutvarkyti, o ne išsibarstę kaip papuola... Industrinė visuomenė yra kitokia. Jos teritoriniai ir darbiniai vienetai yra ad hoc: narystė nepastovi, didelio tekamumo... senosios struktūros yra suirusios ir daugiausia pakeistos vidujai atsitiktine ir nepastovia visuma“ [5: 106–107]. Entropijos požymio randame pokomunistinėje transformacijoje,

nes socializmo laikų visuomenės struktūra turėjo palyginamą bruožą su aprašytąja: socialinis stabilumas ir pastovūs ryšiai, aiškios takoskyros tarp klasių (įmogaus biografijoje buvo nurodoma jo klasinė kilmė ir priklausomybė) ir subordinacija tarp grupių. Būdingas socializmui aukštas individo socialinis mobilumas iš vienos grupės į kitą keitė socialinės struktūros kiekybines proporcijas, nemažindamas visos struktūros pastovumo. Prasidėjusi rekapitalizacija panaikino socialinių grupių apibrėžtumą. Nuosavybės teisių atstatymas, rinkos santykių, taip pat darbo rinkos atsiradimas sukėlė buvusio socialinio darinio sklaidą.

Sisteminių pokyčių metu socialinė vyksmą apibūdina:

1. Naujų profesinių, turtinių, interesų grupių susidarymas, tačiau ir spartus jų sudėties kintamumas. Ilgainiui dauguma jų integruojasi vidujai kaip socialiniai vienetai. Atsiradę naujadarai sąmonėje, formuoja savo bendriną išskirtinumą, konsoliduojasi, siekia užimti visuomenėje kuo palankesnes pozicijas, sągauti „galia komunikaciniame lauke“ [5: 291].

2. Didėjančios distancijos tarp grupių turto, valdžios, taip pat išsilavinimo požymiais.

3. Spartus, nemaža dalimi priverstinis individo ir išties grupių mobilumas iš

vieno socialinės hierarchijos lygmens į kitą.

4. Entropijos reiškiniai neaplenkia ir vertybių sąrangos. „Tautoje daug destruktivumo, socialinės patologijos, įmogiškojo nuosmukio“ [7: 10]. Daugėja socialinių atampų ir konfliktų.

3. SOCIALINIO KONFLIKTO POBŪDIS

Pviltelėkime, kaip skleidėsi turtinė diferenciacija. Lietuvos ūkio raidą devyniasdešimtais metais O. G. Rakauskienė ir I. Jonuškaitė skirsto į tris etapus [15: 91]. 1991–1994 metai – dramatiškas ekonominis nuosmukis, šis etapas buvo būdingas visoms pokomunistinėms valstybėms. 1993 metais bendrasis vidaus produktas (BVP) tesudarė 60% nuo 1989 m. atitinkamo rodiklio. Infliacija viršijo 1000%.

1995–1998 metai – ekonomikos stabilizavimas ir augimas. Jau pirmaisiais metais BVP padidėjo 3,3 punkto ir kiekvienais kitais metais didėjo dar penkliau. 1999–2000 metai apibrėžiami kaip ūkio recesijos laikotarpis, susijęs su krizės Rusijoje poveikiu. Buvo užfiksuotas eksporto ir gamybos apskritai kritimas, staigus nedarbo augimas. Ypač sunkiai krizės Rusijoje pasekmes išgyveno smulkūs ir vidutiniai verslas, kurio didelė dalis produkcijos buvo nukreipta į šios šalies rinką. Nemažai tokių įmonių turėjo nutraukti savo veiklą. Menkai valstybės remiami žemės ūkio produktų eksportuotojai turėjo užleisti pozicijas pajėgesniems eksportuotojams iš

turtingesniø ðaliø. Vienas verslininkas, mësos produktø gamintojas, nuogastavo: „Kai buvo Rusijos krizë, be subsidijø nieko nebuvo ámanoma eksportuoti. Tuo metu Rusija uþ kilogramà jautienos skerdienos mokëjo 80 amerikietiðkø centø. Vokieèiai saviðkiams mokëjo 85 centø eksporto subsidijà. O mûsiðkiai nemokëjo nieko“ (Respublika. 2001 m. spalio 3 d. Priedas „Provincija“). 1999 m. eksportas á Rusijà sumaþëjo 65,6% [13: 9].

2000-aisiais ávyko lûþis á pakilimo stadijà. Praradà dalá rinkø Rytuose Lietuvos verslininkai padidino pastangas laisvosios rinkos erdvėje, ir tai davë teigiamus rezultatus. Eksportas á Europos Sąjungos ðalis ðoktelëjo nuo 38% 1998-aisiais iki 55,2% 1999 m. pradþioje.

Nerimastingiausi balsai bei nusivylimo esama situacija popymiai reiðkësi tuomet, kai visuomenėje ásigalëjo „ëjimo á dugnà“ ávaizdis. V. Kavolis pavadino ðià bûsenà „civilizacijos tuðtuma“ arba nesuradimu adekvaèios kalbos spræsti esamas problemas [6: 5].

Statistika rodo, jog jau po ketveriø nepriklausomybës metø iki 11 kartø iðaugø skirtumai tarp pajamø, gaunamø deðimtadalio turtingiausiojø ir deðimtadalio skurdþiausiai gyvenanëjojø. Oficialioji statistika rodë, kad 1989 m. ðis rodiklis buvo lygus 4 [12: 50], taèiau reikia turëti galvoje, kad socializmo sistemoje buvo daug uþslëptos nelygybës. Lyginant du apatinius decilius su dviem virðutiniais penktadalis skurdþiausiai gyvenanëjojø visuomenėje turëjo 6,2 karto maþiau pajamø nei analogiðka dalis turtingiausiojø 1996 m. Po penkeriø metø ðios „þirkles“ dar labiau padidëjo – iki 6,5 karto [16: 14]. Tuo metu ekspertai radë apie toliau progresuojanëià gyvenimo kiekybiniø rodikliø diferenciacijà.

Iðsamesniam vaizdui pateikiame duomenis apie skurdo paplitimo Lietuvoje dinamikà (% nuo gyventojø skaièiaus):

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Pagal ypaè gilaus skurdo ribà	1,0	0,8	0,8	0,9	0,8	
Pagal santykinà skurdo ribà	18,0	16,6	16,0	15,8	16,0	16,8

[16: 10; 18: 2].

Kaip rodo D. Tureikytës pristatytos 1991–1994 m. apklauso, pagal subjektyvius savo socialinës padëties vertinimus, net 50% respondentø save priskyrë þemesnëms socialinës piramidës pakopoms. Daugëjo þmoniø, vis prasëiau vertinusiø savo socialinà ekonominà statusà. Tuo tarpu prie aukðèiausio statuso save tepriskyrë 1–2% apklaustøjø [20: 94]. Paþymësimë, jog daugelis ekspertø mano, kad

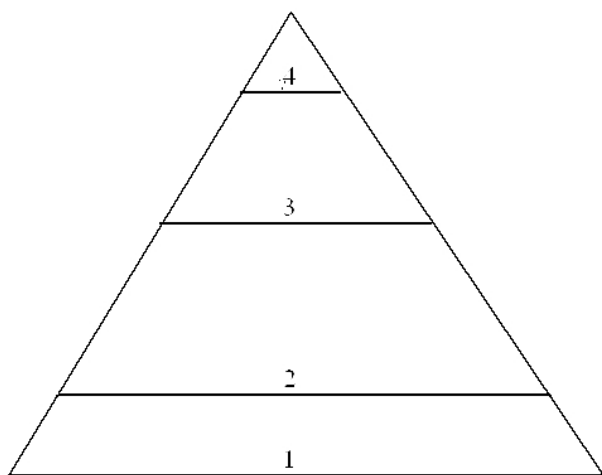
respondentø priskyrimas savæs prie tam tikro socialinio statuso yra pagræstesnis nei padalø nubrëþimas statistiniø pajamø skalėje.

Skurdþiø stratà sudarë ilgalaikiai bedarbiai, maþiausias pajamas gaunantys þemdirbiai, menkas pensijas gaunantys bei kitø pajamø neturintys senyvi þmonës; daugiavaikiø, nepilnø ðeimø, ypaè tø, kuriose tëvai ar vienas ið jø linkæ á alkoholizmà; vaikai, nelankantys mokyklø; iðsilavinimo neturintys paaugliai; benamiai, priklausomybës ligø supanëioti þmonës. Ðiø grupiø sudëtis ir socialinës ribos laipsniðkai stabilizavosi. Ilgainiui jos nutolsta nuo pilietinio dalyvavimo, daugiau ar maþiau atsiriboja nuo pareigø ir atsakomybës, tampa paþenklininti socialinës atskirties. Jie netenka paskatø ir ágûdþiø aktyviai dalyvauti vieðajame gyvenime, negali palaikyti áprastos socialinës sàveikos [17: 75], yra labai silpnai reprezentuojami (atstovavimo funkcijos daþniausiai imasi uþribo grupiø vardu kalbanëios nevyriausybines organizacijos). R. Dahrendorf, pasirinkæs skurdo JAV reiðkiniais, paþymi, kad „oficiali, normali politika ðiø þmoniø nepasiekia. Ekonomikai ásvaþiajus jie vistiek lieka nuoðalėje. Jø gyvenamuose rajonuose gali bûti mokyklø, bet vaikai jø nelanko...Gali netgi bûti galimybiø gauti tam tikros rûðies darbà, bet jø niekas nesiima....oficialioji visuomenë visada kaltindavo skurdþius dël jø likimo“ [4: 229]. Plëtodamas pastarjàà mintà, R. Dahrendorf ávardija visuomenës ir socialinio uþribo santykiø pobûdà kaip anomijà. Þmoniø grupë, kuri, jo þodþiais, neturi savo dalies visuomenėje, laiko save laisva nuo bet kuriø saistanëiø normø ir teisinio reglamentavimo. Jos aplinkoje praktikuojamas smurtas ir prievartavimas, mokesiø vengimas ir kitos ekonominio nusikaltimø formos. Antra vertus, visuomenë taip nepasitiki savo normomis, kad nebeverëia atstumtøjø laikytis jø. Tai – vienas ryðkiausiø bruoþø ðiuolaikinio socialinio konflikto, kurà Dahrendorf laiko labai pavojingu. Konflikto, kuris laupo visuomenës sutartà, nustaèiusià

pagrindines pilieèiø teises ir pareigas [4: 245–246]. Socialinis uþribis, kaip svetimkûnis, pakerta pilietiðkumo visuomenėje pamatus.

Entropijos apimta visuomenë kiek priminë didþiulà arenà, kurios sektoriuose esantys individai ir grupës tarsi ir sudarë

tam tikrà struktûruotà visumà, taèiau nei pastovumo juose, nei ribø apibrëptumo, nei stabilio sàsajø tarp jø nebuvo. Horizontali ir vertikali migracija tarp atskirø struktûros segmentø keitë jø sudëtà ir netgi pavidalà. Entropijos masteliai nusako netvarkos (nestabilumo) laipsnà sistemoje [8: 170]. *Socialinio vaidmenø, funkcijø ir savimonës neapibrëptumas maþino visuomenës integralumà, silpnino sàsajas, o*

Pav. Lietuvos visuomenės socialinė sankloda rekaptalizacijos metu

socialinės savivokos lygmenyje – pakirto atsakomybės suvokimą, kurstė teisiną ir moralinę reliatyvizmą ir nihilizmą.

Lietuvos visuomenės (manytume, ir kitose sovietiniuose šaliuose) socialinė sankloda panašėja į trikampį (pr. pav.), kurio apatinėje dalyje, užimančioje beveik vieną penktadalį erdvės, buvo atsiderėjusi skurdžiai ir apyskurdžiai (1 segmentas); per pusę visos erdvės priklausė neturtingiems, bet save daugmaž išlaikantiems (2 segmentas). Gerokai siauresnis gyventojų sluoksnis – apie ketvirtadalį – galėjo būti laikomas vidurine klase (3 segmentas) pagal savo nutolimą nuo vargingai gyvenančių grupės ir pasiturinčiųjų („naujųjų lietuvių“) mažumos (4 segmentas).

Apie vidurinę klasę tenka kalbėti su išlygomis, nes ji, būdama pradinio formavimosi stadijos, ekonomikoje ir politikoje negalėjo atlikti tos funkcijos, kuri paprastai priskiriama šiai socialinei grupei stabilioje visuomenėje. Tai buvo verčiau tam tikra socialinė „masė“ erdvėje tarp turtingiausiųjų mažumos ir absoliučios daugumos klasterio, išsidėsčiusio kiek aukčiau ir žemiau statistinio pragyvenimo lygio. Studijoje apie vidurinę klasę O. G. Rakauskienė pakankamai argumentuotai parodo, jog vadovaujantis ekonominiais rodikliais bei analizuojant to meto socialinę politiką Lietuvoje ryškėjo bipolinė struktūra. „Tarp šių polių praktiškai nėra perėjimo. Pmonių su vidutinėmis pajamomis procentas labai neženklus. Taigi depresijos laikotarpiu turime „dvi Lietuvos“ [14: 29].

Tai – tipiška neturtingos ir socialiai nestabilios visuomenės pavyzdys.

Visuomenės, kurioje socialinė struktūra yra nusistovėjusi, pasižymi proporcijomis, kurioje visuma panaši į rombo arba kiaušinio kontūrus: didžiausią tokios schemas erdvę užima vidurinė klasė. Savo

viršutiniuose sluoksniuose ji perauga į aukščiausiąją klasę, o žemutiniuose – į vargingąją mažumą. Vidurinė klasė tokioje visuomenėje yra atraminė tiek savo gausumu, tiek pagal plačiausią jai tenkančių socialinių vaidmenų spektrą. Ši stabilioji vidurinė segmenta remiasi atakingiausios politinės partijos. *Lietuvos sociume vidurinė klasė ir po dešimties Nepriklausomybės metų vis dar buvo socialiai besiformuojanti ir ideologiškai nesuįtapatinti kaip visuomenės dardis ir atrama.* Kodėl ir kaip tai atsitiko? Kokią ataką ši aplinkybė turėjo socialiniams santykiams, atampoms ir konfliktams?

Sovietiniais laikais vidurinę klasę sudarė didesnė dalis to meto techninės ir humanitarinės inteligentijos, aukštos kvalifikacijos darbininkai, kolūkių ir kitose ūkiuose administracijos darbuotojai. Radikalios struktūrinės permainos pakirto ekonominius šiuos sluoksnius gyvavimo pagrindus. Daugelis jų išsisklaidė (inžinieriniai techniniai darbuotojai, žemės ūkui administruojantis personalas), neteko pajamų ir lengvatų (kūrybiniai darbuotojai) arba paprasčiausiai sunyko kaip savarankiška grupė (karinio pramoninio komplekso darbuotojai, personaliniai pensininkai). Suprantama, dalis inteligentiškos profesijos atstovų, kiti aukštos kvalifikacijos darbuotojai vėl pateko į besiformuojančios medianos sritį, bet ne grupinės transformacijos, o individualaus mobilumo keliu.

Teigiama, kad tik atkūrusios nepriklausomybę valstybės valdymas neturėjo ilgalaikės socialinės orientacijos, buvo neefektyvus ir nenuoseklus, kad sudarytų palankias sąlygas vidurinei klasei tarpti. Tačiau paįymėtina bendresnė prielaida: *transformacijos laikotarpiu socialinių pokyčių valdymo galimybes yra gana ribotos.* Skurdo mažinimo strategija susirūpinta tik 2000 m., kai šis reiškinys jau akivaizdžiai stabdė krašto tolimesnį socialinę ekonominę raidą. 2001 m. atlikus ekspertų apklausą padaryta išvada, kad skurdo mažinimo politika yra „per daug pasyvi“, „per didelė orientacija į socialinę perskirstymą, o ne ekonomikos plėtojimą“ [16: 39]. Tai pasakytina ir apie sparčiai didėjančius skirtumus regionuose raidoje. Tik 1999 m. parengtas pirmasis Nacionalinis socialinės-ekonominės plėtros planas, nors jau keleri metai spaudoje ir viešajame gyvenime buvo kalbama apie Didįsiasialio fenomeną, skurstančius mažuosius miestelius ir kaimus.

Keletas priešaisių ir aplinkybių turi tam atakos. Socialiniai pokyčiai priklauso nuo ekonominio reformų, teisinės aplinkos ir socialinės politikos. Ši priklausomybė yra integrali, t. y. socialinių slinkčių mastas, tempai, visa kita yra visose skirtingose prigimties ir pobūdžio lygiagrečiai veikiančių faktorių pasekmė. Radikalios ir sparčios permainos metu tokio integralaus rezultato numatyti neįmanoma. To meto ekonominė, socialinė politika, teisėkūra neturėjo tęstinumo dėl

vyriausybė ir dalą valdančių politinių jėgų kaitos. Kai kuriais veiksmais sekančios valdžios panaikindavo arba nutraukdavo pirmtakų pastangas ir tikslus. Dėl to socialiniai pokyčiai buvo veikiami itin prieštaru aplinkybių ir stokojo stabilumo.

Nepriklausomos Lietuvos socialinė politika pirmiausia formavosi kaip socialinio draudimo, socialinės paramos, darbo saugos ir darbo vietų rėmimo (pastarąją – ribotai) veikla. Tai buvo iš esmės reaktyvi, t. y. reaguojanti į pokyčius, veikla. Ji neapėmė tokių svarbių žmonių problemų, kaip, pavyzdžiui, pigių gyvenamųjų namų statyba ir aprūpinimas būstu grupių, turinčių ribotus išteklius, ūkinių profesinių, amžiaus grupių sveikatingumas, mokyklinių ir ikimokyklinių staigų lankymas. Be specialios paramos liko netekę darbo ikipensinio amžiaus žmonės. Politinė valdžia (nepriklausomai nuo jos partinės bazės) laikėsi liberalių nuostatų, kad socialinius santykius, statusus ir priklausomybes formuoja rinka. Kelerius pirmuosius po Nepriklausomybės metus grėsmingai ryškėjančiam socialiniam ūrbiui valdžia neskyrė tinkamo dėmesio.

Matyt, visiškai dėsninga, kad pradiniam politinių reformų ir ekonomikos restruktūrizacijos etape politinės valdžios centrai ieškojo atramos ir partnerystės su stambiausiais darbdaviais. Stambus (legalus) kapitalas, kuris radosi vakarykštės pramonės, energetikos, prekybos susivienijimų pagrindu, rėmė politinę valdžią ir turėjo atakos jėgą veiksams ypač privatizavimo ir ekonominių reformų srityje. Rėmimasis pragmatiškai orientuota ūkinio elito dalimi stabilizavo politinę viršūnę, teikė jai tvirtumo atpvilgiu tų gausių profesinių ir socialinių grupių, kurios sudarė centralizuotas ekonomikos šerdį. Pradėjo ryškėti, kad ši strateginė partnerystė aagauna asmeninio dalyvavimo bruožus: vienas stambiausių pramonininkų tapo vyriausybės vadovu (1992–1993 m.), keli kiti vadovavo svarbiausioms ūkinėms ministerijoms ir įmonėms tiek socialdemokratų, tiek konservatorių vyriausybėse. Išskirtiniai, ilgalaikiai didžiajai politikai ir stambiajai ekonomikai atstovaujančių grupių ryšiai duoda ir tam tikrą neigiamą socialinių pasekmių. Galingą prekybos, naftos produktų tinklo šitvirtinimas leido modernizuoti šias ekonomikos šakas, tačiau pakirto smulkiuosius prekybininkus, gamintojus (pavyzdžiui, tiekusius maisto produktus nedidelėms parduotuvėms), tiekėjus. Minėti ryšiai, kurių dėka stambus kapitalas „užsidirbo“ palankia štatymine, apmokestinimo aplinką, gilino turtinę diferenciaciją visuomenėje, atotrūkė tarp atakingų ekonominių centrų ir provincijos. Silpnesnieji partneriai vidutiniame ir smulkiajame versle neturėjo politinės valdžios palankumo ne tik pirmajame „dramatiško ekonominio nuosmukio“ (O. G. Rakauskienė, I. Jonuškaitė) etape (iki 1994 m.), bet ir vėlesniame

„atsigavimo“ laikotarpyje. Jie nuolat skundėsi ir protestavo dėl nepalankių verslui plėtoti sąlygų, ūkinių mokesčių naštos, valstybės paramos stoko eksportuojant produkciją, ypač krizės Rusijoje metu. Vienuoliktąsiais Nepriklausomos Lietuvos metais LR Prezidento pranešime galima buvo išgirsti tokius samprotavimus: **„Lietuvai šiandien reikia gaudesnio bei atviresnio valdžios ir verslo bendradarbiavimo. ...Tačiau tai privalu daryti, ne vienas verslo grupes remiant kitų sąskaita, ne „grąžinant skolas“ už rinkimuose gautą paramą, bet kuriant visiems vienodai palankias sąpiningos konkurencijos sąlygas, aktyviai tiesiant kelius mūsų ūkinių eksportui“** [1: 85].

Smulkus ir vidutinis verslas, neturėdamas gilesnių tradicijų, gyvavo iėdkodamas erdvės ekonominiuose ir finansiniuose svyravimuose šalies ir artimiausių kaimynų rinkoje. Suprantama, tokiais aplinkybėmis šis sektorius negalėjo ūpinti svarios vietos nei šalies ekonomikoje, nei socialinėje visuomenės sandaroje. Smulkieji prekybininkai, paslaugų teikėjai, maisto produktų gamintojai ne kartą tapdavo ūkinių valdiškų kampanijų ir akcijų taikiniais arba stambesnių partnerių aukomis. Nuolat kaitaliojami štatymai, slegianti smulkiuosius ir vidutinius verslininkus mokesčių politika atėmė iš jų galimybę daugiau investuoti į gamybą, naujų darbo vietų kūrimui. Žmonės, išstumtus iš bankrutuojančių gamyklų, žėmė ūkio bendrovė, kurą laiką „priglaudė“ turgavietė. Tapę smulkiąsiais prekybininkais jie buvo apkrauti mokesčiais, reikalavimais grieptinti apskaitą. Turgavietė verslą taip pat negailėtingai smukdė didelės prekybos sistemos. Daug prekeivių dar kartą liko be pragyvenimo šaltinio ir papildė bedarbių, skurstančiųjų gretas.

Kaip parodė šios kategorijos verslininkų apklausa, atlikta 1997–1999 m., respondentai kasmet vis prasėiau vertino bendrą štatyminę bazę: 1997 m. ją ūvertino gerai 13,1% apklaustųjų, po dvejų metų – tik 4,3%, patenkinamai – atitinkamai 57,4 ir 63,9%. Tos paėios krypties pokyčiai vertinant mokesčių sistemą: gerai – 6,5 ir 4,3, patenkinamai – 51,7 ir 49,2%. Ta pati tendencija ūpfiksuota ir vertinant muitinių darbą. Gerėjančių vertinimų pelnė tik PVM grąžinimo tvarka [21: 57, 60, 62, 64].

O. G. Rakauskienė paėymi tris privalomas socialinės politikos kryptis: 1) socialinių ekonominių sąlygų sudarymas vidurinei klasei formuotis („naujų socialinių ekonominių orientyrų ir vertybių sistema, kuri skatintų darbo, veiklos motyvaciją“); 2) prielaidų sudarymas formuotis stratifikacinei, o ne poliarinei, visuomenės struktūrai; 3) žmonių adaptacijos prie naujų gyvenimo sąlygų rėmimas (darbo potencialo išsaugojimas, darbo motyvacijos, orientuotos į teigiamą žmogų šoko kapitalo reprodukciją, stiprinimas ir kūrimas prielaidų žmogui realizuoti save) [14: 33].

Silpna, be ilgalaikių sąvalgų, suorientuota į jau atsiradusių socialinių skaudulių išvėlinimą socialinė politika negalėjo tuo tarpu pristabdyti gilėjančių turtinių skirtumų, skurdo, socialinio užribo augimo.

Vis labiau ryškėjo regionų ir gyvenviečių, netgi miesto gyvenamųjų rajonų („prestižinis–neprestižinis“) nelygybė. Priklausomai nuo investicijų, infrastruktūros plėtojimo tempų, esamo žinių ir inovacinio potencialo pradėjo formuotis ekonominiai ir socialiniai požiūriu dinamiškai besivystantys regionai, o greta jų atskiri miestai, gyvenvietės, kaimiškieji rajonai pradėjo merdėti. Vienas labiausiai žiūos skirtumus apibendrinančių rodiklių – nedarbo mastas. 1992 m. tarp bedarbystės mažiausiai (Kaišiadorys) ir daugiausiai (Druskininkai) pabeistų vietovių žis rodiklis siekė 1,4 punkto. 2002 m. skirtumas padidėjo 20 punktu (Ankštėiuose ir Kretingoje nedarbas siekė 7,2%, o Druskininkuose – 27,0%) [10: 17].

Skirtumai apėmė pajamas ir vartojimą, sveikatos apsaugos, transporto, mokymo paslaugas. Teritorinei socialinei raidai skirtas leidinys „Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje. 2000“ atskleidžia socialinės diferenciacijos ir prieštaraivimų mastelius lyginant netgi ne atskirų vietovių, o ištisų arealų raidą. 1999 m. duomenimis, pagal investicijų vienam gyventojui apimtą Telšių apskritis lenkė Tauragės apskritį 10,57 karto, pagal maženiną prekybą Vilniaus apskrities rodiklis buvo 3,2 karto aukštesnis nei Alytaus apskrities. Mokslo tiriamajame sektoriuje pagrindinės pajėgos sutelktos Vilniaus ir Kauno, dar kiek – Klaipėdos ir Žiaulių apskrityse, kitose mokslo tiriamųjų darbuotojų tebuvo po keliolika [13: 33]. Dideli skirtumai užfiksuoti vartojimo išlaidų struktūroje. Pavyzdžiui, 1996 m. sveikatos apsaugai kaimo gyventojai skyrė 31% mažiau pinigų nei didmijų miestų gyventojai, 1999 m. žis skirtumas padidėjo iki 72% (be sveikatos draudimo apmokėtų išlaidų). Leidinio autoriai pašymi, kad kaimo ir rajonų centrų gyventojai turi mažiau galimybių gauti medicinos paslaugas ir jos tiesiog sunkiau prieinamos [9: 50]. Reikšmingi skirtumai žmonių gyvenimui ir galimybėms taip pat susidarė švietimo, poilsio ir kultūros paslaugų srityse. „Regioniniai ekonominio ir socialinio išsivystymo Lietuvoje skirtumai jau dabar žymūs ir ateityje turėtų didėti“ [13: 13]. Kaip matyti, socialinės takoskyros yra ne tik vertikalios, bet ir horizontalios.

Pastaraisiais metais mokslininkai vis atidžiau tyrinėja vadinamosios horizontaliosios nelygybės apraiškas – socialinius skirtumus ne tik tarp geografinių vietovių, bet ir tarp vyrų ir moterų, tarp visuomenės daugumos ir etninių, religinių, seksualinių mažumų, tarp dirbančiųjų ir bedarbių. Die reiškiniai yra ir Lietuvos autorių studijų

objektas. M. Taljūnaitė pašymi, kad esminiai skirtumai socialiniuose santykiuose netelpa į tradiciną vertikaliosios socialinės stratifikacijos modelą. Šiandien regioniniai skirtumai, švairiausių mažumų, marginalinių grupių, imigrantų, netgi vyrų ir moterių problematika interpretuotina kaip horizontaliosios nelygybės apraiškos, tiesiogiai susijusios su socialinės politikos ribotumu, skirtumais tarp namų ūkio darbų ir sukurtų darbo vietų [19: 10].

Išvelgiant į partinių blokų kaitą prie valstybės vairo, jų įdamas ir realiai vykdomas programas, galima prielaida, jog, siekdamas valdžios ir ūtakos, ir dešiniosios, ir kairiosios partijos nedaug pašė poreikių tų socialinių grupių, kurios buvo labiausiai pabeistos permainų, kurios disponavo mažomis demokratinės saviraikškos galiomis, kad būtų tinkamai išgirstos. Transformacijos laikotarpiu visos valdžios orientavosi į ekonomiškai stipresnius ir stipriausius. Dėl to ir privatizavimo eiga, ir priimami šstatymai vienaip ar kitaip koreliavo su stambaus kapitalo lūkesėiais, bet nejautriai atliepė socialinių mažumų (daugumos pensininkų, nevyriausybinė organizacijų, skurdžiausių kaimo sluoksnių, užribo) poreikius. Dėmesys žiūoms grupėms ir jų problemoms buvo akinamesnis Europos Sąjungos fondų bei integracijos programų, tarptautinių organizacijų reikalavimams. Taip atsirado kovos su skurdu, narkotikų vartojimo, treišiojo sektoriaus rėmimo ir kitos smulkesnės programos.

Pabaigai pateiksime atvejo studiją apie nagrinėjamam laikotarpiui būdingo socialinio konflikto apraiškas.

4. DARBDAVIŲ IR DARBININKŲ KONFLIKTAS KAUNO „INKARO“ GAMYKLOJE (atvejo studija)

Turinti senas tradicijas AB „Inkaras“ 1998 m. privatizuota ir išregistruota kaip akcinė bendrovė, paliekant valstybės nuosavybėje 30,4% akcijų. Po privatizavimo ji buvo reorganizuota į keturias dukterines šmones.

2000 m. Kauno apylinkės prokuratūra, pasirėmusi Valstybės kontrolės medžiaga, pareiškė kaltinimus šmonės administracijos vadovams. Patikrinimo medžiagoje buvo nustatyta daug pabeidimų formuojant akciną kapitalą, dirbtinai mažinant valstybei priklausančių akcijų ir didinant kitų akcijų vertę. Aptikta neskaidrumo paėiame reorganizavime, paskolų panaudojime, išipareigojimuose. Dėl visa to atsirado pakankamai pagrėstų ūtarimų, kad privatizavimas vyko ne siekiant šmonės veiklos efektyvinimo, o pasipelnymo, ribotų privačių interesų.

Dar 1998 m. šmonė dirbo pelningai, turėjo naudingas sutartis su keletu solidžių Vakarų Europos firmų. Netrukus po privatizavimo buvo sužlugdytas

stambiausias ilgalaikis kontraktas su įmona firma „Adidas“. Bendrovei pradėjo trukti apyvartinio lėšų. Nustota mokėti darbininkams atlyginimus, todėl kilo pirmieji neramumai. Darbininkai raštu kreipėsi į vienos dukterinio ūmonio administraciją dėl neišmokėtų atlyginimų ir profesinės sąjungos veiklos suvaržymų. LR Kolektyvinių ginėjų reguliavimo įstatymas numato, kad administracija privalo išnagrinėti skundą ir raštu atsakyti pareiškėjams per 7 kalendorines dienas [11].

Darbininkai pareiškė ketinimą paskelbti neterminuotą streiką. Atsakydama į tai administracija kreipėsi į teismą prašydama uždrausti streiką kaip neteisėtą, kadangi, kaip teigė, už šią akciją nepasisakė reikiamas skaičius dirbančiųjų. Minėtame įstatyme teisė skelbti streiką darbininkų atstovai turi tuomet, kai už tai pasisako du trečdaliai ūmonės darbuotojų. Tačiau neaišku, ar kalbama apie balsavimo dieną dirbusių darbuotojų skaičių, ar apie esamų darbo vietų skaičių. Po pakartotinio balsavimo buvo surinktas reikiamas skaičius streiką remiančių darbuotojų ir paskelbta nauja jo data. Administracija nepasinaudojo pertrauka pradėti derybas su darbininkų atstovais. Užtuot tai padarė ūmonės vadovai paskelbė atvirą karą ir ėtikė atleidimo lapelius trečdaliui ūmonėje dirbusių įmonių, panaudojo prievartą.

Tik darbininkams sustreikavus ir pradėjus blokuoti ėėjimus į administracijos patalpas, streikininkai buvo pakviesti deryboms. Kuriam laikui ėsigaliojo paliaubos. Ūmonės paralyžius palietė visus dirbančiuosius. Darbdavių neišmokėti atlyginimai sudarė kelis milijonus litų. Keli darbininkai, remiami profesinės sąjungos, ėmėsi kraututinės priemonės ir paskelbė bado akciją.

Susidariusi krizė patraukė įniasklaidos, valdžios institucijų dėmesį. Pas badoautojus pradėjo lankytis ministrai, kiti pareigūnai ragindami akciją nutraukti ir ėadėdami vienokias ar kitokias kompensacijas. Tik po to, kai apskrities viršininkas išmokėjo grupei darbininkų nemažai pinigų, konfliktas kiek atslūgo. Tačiau tai nebuvo konflikto sprendimas, o laikina situacijos ėvelninimo priemonė, be to, sukėlusi nemažai abejonių visuomenėje ir įniasklaidoje dėl jos teisėtumo ir prasingumo.

Valdžios institucijos jau negalėjo palikti savieigai ėvykių „Inkare“, nes jie pasiūymėjo didėjanėia ėtampa ir kėlė grėsmę socialinei tvarkai apskritai. Kadangi tiesioginei paramai finansinio išteklių nebuvo, pasiūlytos iš esmės užslėptos paramos priemonės. Vyriausybė leido be konkurso pirkti sandėliuose susikaupusią „Inkaro“ produkciją. Jos raginamos karinės struktūros, Kauno m. savivaldybė už ėimtus tūkstanėių litų ėsigijo nepaklausios sportinės avalynės.

Paaikėjo, kad ir kita konflikto ėalis – darbininkai prisidėjo prie netvarkos ir suirutės: vietoje atlyginimo jie administracijos skatinami iš esmės nelegaliai gamino avalynę ir pardavinėjo ją turguje.

Kokioje teisinėje, organizacinėje ir kultūrinėje aplinkoje atsirado ir eskalavosi ėis konfliktas? Kodėl jis ėgavo pavojingas įmonių sveikatai ir socialinei tvarkai formas?

Neaptardami spragų, buvusio darbo santykius reguliuojanėiuose įstatymuose (ėiais klausimais diskutuota teisinėje literatūroje [3]), paėvelkime į suinteresuotų ėalių ir netiesioginio konflikto grupių veiksmus.

Visuose konflikto atsiradimo ir eigos tarpsniuose akivaizdi silpna kompetentingų institucijų priežiūra, turint galvoje ne tik darbo santykius, bet ir privatizavimą bei restruktūrizavimą. Konflikto ėkarėtyje Respublikos prokuroras atvirai pripaėino, kad jau keleri metai buvo signalų apie paėeidimus ėioje ūmonėje, taėiau valdiėkos institucijos nesureagavo į tai („Lietuvos rytas“. 2000.08.29).

Konfliktui pasiekus kulminaciją pareigūnų veiksmai bylojo sutrikimą, visiėkā nesugebėjimą sureguliuoti jā teisinėmis ir organizacinėmis priemonėmis. Taip vertintini Socialinės apsaugos ir darbo ministrės, kitų panaėaus rango valdininkų lankymasis ūmonėje, susitikimai su bado akcijos dalyviais raginant nutraukti badoavimą ir guodpiant neapibrėžtais paėadais.

Populistiniai, neteisėti Kauno apskrities viršininko veiksmai, kai, paėmęs banke beveik trijų ėimtų tūkstanėių litų paskolā, jis išdalijo pinigus aktyviausiems konflikto dalyviams, taip pat apnuogino administravimo spragas. Tai rodo ir Vyriausybės raginimas ėsigyti didelius kiekius menkavertės produkcijos už mokesėių mokėtojų pinigų. Vertinant treėiosios konflikto ėalies – netiesiogiai dalyvavusių jame valdžios institucijų veiklą, darytina išvada, jog tai buvo ne preventyvūs, o verėiau reaktyvūs veiksmai, ne ėvykiamas už akių užbėgant, o skylių užkaidymo principu veikiant.

Adėrėjant ginėui administracija visiėkai nepaisė įstatymo numatytų kolektyvinių ginėjų reguliavimo taikinamųjų procedūrų. Ji pasiklioė savo galia (visuotinai paplitęs tuo metu ir iš dalies liekās reiėkinys) ir siekė ėbauginti darbininkus. Tai tik paskatino pastarųjų ryptā imtis kraututinių priemonių. Tipiėkas transformacijos meto reiėkinys: visagaliai darbdaviai savivaliauja tikėdamiesi darbo kolektyvų paklusnumo (taip daėniausiai ir būdavo). Iki socialinės partnerystės principo, kai vienai ėaliai rūpi kitos reikalai, dar buvo toli.

Dirbantieji ir jė atstovai taiktėsi su administracijos veiksmais, kurie vedė prie ūmonės įlugimo, sudarė neteisėtā sandėrā su administracija, siekdami kompensacijos už neišmokėtus atlyginimus. Pastebėtina taip pat neefektyvi, menka savo interesų gynimo kultūra. Tai – irgi tipiėkas naujų darbo santykių formavimosi reiėkinys.

Tokā ir panaėius į ėā konfliktus, kurie turi tam tikrā tendenciją plėstis, peraugti vietinio reiėkinio

mastà, sunku upbaigti ðalims remiantis vien teisinėmis priemonėmis. Kaip rodo kitø valstybiø patirtis, tik dialogo ir derybø kultūra gelbsti panaðioje situacijoje. Tiek administracija, tiek darbininkø atstovai, tiek treëiosios ðalies pozicijoje esanëios valdþios institucijos neiðnaudojo konsultacijø, derybø, tarpininkavimo galimybiø sprendþiant ðà, o plaëiau kalbant – ir kitus to meto konfliktus.

5. IŠVADOS

Transformacijos laikotarpiu Lietuvos visuomenë ir jos socialinë sankloda pasiþymëjo padidintu konfliktiškumu. Tokia pat tendencija fiksuotina visose gilias permainas iðgyvenanëiose ðalyse. Taëiau lyginant su kitomis valstybėmis (streikø bangos Lenkijoje, slavø maþumos mitingai ir demonstracijos Latvijoje, ginkluoti ir kiti smurtiniai veiksmai Moldavijoje, Uþkaukazėje, Lietuvoje konfliktai tarp dideliø socialiniø grupiø turëjo ribotà mastà ir pobūdà Buvo iðvengta masinio smurto protrūkiø.

Toji aplinkybë, kad ekonominë ir socialinë politika vykdant ūkio restruktūrizacijà ir socialines reformas buvo orientuota á Europos Sąjungos standartus ir rëmësi tarptautiniø institucijø teikiama parama, spartino permainas, bet socialiniø kriziø ir átempø ne tik nemañino, o ir didino. Bet kurio socialinio proceso spartëjimas neiðvengiamai lydimas didëjanëiø priedøtaravimø ir átempø.

Svarbiausia socialiniø permainø iðdava – nauja visuomenës struktūra, kuri formuojasi per socialinæ entropijà yrant senajai kompozicijai. Ðiam procesui būdinga naujø profesiniø, turtiniø, interesø grupiø susidarymas, jø vidinë integracija ir konsolidacija, ryðkëjanëios takoskyros tarp atskirø grupiø, intensyvus individø ir iðtisiø dariniø mobilumas ið vienø formuoties á kitas. Besiformuojanti socialinë hierarchija ágauna vertikalø ir horizontalø mastelius.

Naujojoje socialinëje struktūroje atsiranda átempø laukai, socialinës patologijos ir konfliktiškumo reiškiniai. Svarbiausioji moderna socialinio konflikto iðraiðka – nuskurdusios, netekusios nuolatinio darbo, pastoviø pragyvenimo ðaltiniø, neretai degraduojanëios(-davusios), praradusios abipusà ryðà su visuomenës dauguma maþumos (grupës), kuriø visuma vadinama upribio klase. Tai margas nekonsoliduotas junginys, kurio sudëtyje galima rasti asocialiø, priklausomybës ligomis serganëiø, senø ir vieniø, iðėjusiojø ið ákalinimo ástaigø asmenø, likusio be globos nesimokanëiø paaugliø, ilgalaikiø bedarbiø, apleistø namø ir gyvenvieëiø rezidentø ir kt. Socialinis upribis nedalyvauja vieðajame gyvenime, labai menkai naudojasi pilietinėmis teisėmis, ignoruoja visuomenæ saistanëius ástatymus ir vertybes.

Teisë, socialinë politika bei vieðasis administravimas nesukuria efektyviø priemoniø socialinio konflikto

apraiðkoms upbëgti up akiø (prevencija) nei reguliuoti jau vykstanëius konfliktus (intervencija). Yra aibë prieþasëiø, dël kuriø kiekvienas minëtø institutø turi ribotas galimybes. Tarp jø visø pirma paminëtina menka teisinë ir socialinës partnerystës kultūra, biurokratinis administravimo ribotumas, daþna vadovaujanëiø partijø kaita ir jø valdymo programø nepastovumas, koniunktūrinë orientacija á veiklesnes socialines grupes.

Pateikta vieno konflikto studija atskleidþia jo tiesioginiø ir netiesioginiø dalyviø veiksmø ribotumà ir ydingumà, nemokëjimà vienyti pastangas sunkumams áveikti, þemà socialinio dialogo kultūrà.

Gauta 2004 10 18

Literatūra

- Adamkus V. *Trys metiniai praneðimai*. Vilnius: Baltos lankos, 2001.
- Barry B. *Teisingumo teorijos*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
- Buþinskas G. Ástatymø, reguliuojanëiø darbo ginèø nagrinëjimà, tobulinimo kryptys. *Jurisprudencija*, LTU mokslo darbai. T. 25(17): D. Petrylaitë. Teisës streikuoti ágyvendinimo Lietuvoje problemos. Ten pat.
- Dahrendorf R. *Modernusis socialinis konfliktas*. Vilnius: Pradai, 1996.
- Gellner E. *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius: Pradai, 1996.
- Kavolis V. Civilizaciniai procesai ir ðiandieninë Lietuva. *Kultūros barai*. 1996. Nr. 7.
- Kuzmickas B., Astra L. *Ðiuolaikinë lietuviø tautinë savimonë*. Vilnius: Rosma, 1996.
- Lexikon zur Soziologie*. Westdeutscher Verlag, 1994.
- Lietuva socialiniø pokyëiø erdvėje*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1996.
- Lietuvos darbo birþos veikla ir darbo rinka 1991–2000*. Vilnius, 2001.
- Lietuvos Respublikos kolektyviniø ginèø reguliavimo ástatymas. *Piniø*. 1999. Nr. 102–2920 (1999.12.01).
- Praneðimas apie þmogaus socialinæ raidà Lietuvoje 1995*. Vilnius: JTVP, 1995.
- Praneðimas apie þmogaus socialinæ raidà Lietuvoje. 2000*. Vilnius: JTVP, 2000.
- Rakauskienë O. G. Aktyvi socialinë-ekonominë politika Lietuvoje. *Filosofija, sociologija*. 1997. Nr. 2.
- Rakauskienë O. G., Jonuðkaitë I. Lietuvos ūkio plëtøjimo ilgalaikë strategija iki 2015 metø. *Organizacijø vadyba: sisteminiai tyrimai*. 2001. Nr. 19.
- Skurdo būklës Lietuvoje 2001 metø praneðimas*. Vilnius: JTVP, 2001.
- Socialinës apsaugos terminø þodynas*. Vilnius: Sveikatos ekonomikos centras, 1999.
- Steponaviëienë G. Kai tãpi turtingesnis kaimyno karvei nugaiðus. LLRI: Straipsniai. www.lrinka.lt Prisijungimo laikas 2004.05.11.
- Taljūnaitë M. Visuomenës stratifikaciniai procesai: jø ágyvendinimas politikoje ir valdymas. *Habilitacijai teikiamø mokslo darbø apþvalga*. Vilnius: Lietuvos teisës universitetas, 2004.
- Tureikytë D. Gyventojø socialinis ekonominis statusas: subjektyvus vertinimas. *Permainø metas: tapatumo*

ieškojimas. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1995.

21. *Verslo plėtra Lietuvoje ir Vidurio Europoje*. Vilnius: Statistikos tyrimai, 2000.

Juozas Lakis

SOCIAL CONFLICT IN LITHUANIA: SOURCES AND MANIFESTATIONS

Summary

The article deals with the radical social changes in Lithuania during the time of postcommunist reconstruction of its economics and integration into European Union. The support which Lithuania has been receiving from the World Bank, international foundations, know-how relationships with the countries with free market economy and democratic systems gave the impulses resulting in speeding up the process of reforming the eco-

nomical and administrative systems. However, the prompt and deep alterations caused the tensions and conflicts in social life. The problem of social outsiders has become a significant phenomenon of public life.

The governmental policy of the new independent state was oriented to the problems that were already evident. There was a lack of capacity to prognosticate and prevent some negative social consequences of privatization, bankruptcies, etc. The middle class, which usually is basic in the social structure of rich countries, here was in the process of its formation.

The arisen horizontal inequality is characterized. The regional differentiation in the economical development, unemployment rate, investment became evident. A case study of one of the conflicts between employees and employers shows the low culture of social dialogue, the lack of will and skills to discuss the problem in which both sides are involved.

Key words: social formations, social tensions, conflicts, conflict management